

En la villa de Caldetas (Barcelona) se ha construido esta "Casa Ugalde" en lo alto de un monte, en un magnífico emplazamiento que proporciona vistas estupendas. Su forma en planta obedece a indicaciones del propietario, que quería disfrutar de unos paisajes determinados fijados sobre el mismo terreno. Se ha resuelto todo ello de modo sencillo y simple, sin ninguna complicación, ateniéndose los arquitectos al programa fijado por el propietario. Las obras se empezaron el año 1951.

Hasta aquí lo que, en breve nota, nos envían sus autores.

Revista Nacional de Arquitectura, nº 144, des. 1953.

Ha sido una casa cuya distribución se hizo partiendo de un punto fijo y marcando con este punto como centro los ángulos de las vistas que se pretendían conseguir y las transparencias correspondientes. Es un proyecto muy especial, que si tuviéramos que repetir lo haríamos siguiendo el mismo procedimiento, tratando, sin embargo, de conseguir un poco más de orden.

Afortunadamente, tanto el matrimonio para el que se hizo la casa como los actuales propietarios están contentos con ella. Yo viví allí con mi familia un verano y resultó muy agradable, a pesar de sus indudables defectos.

Nota publicada a "J.A. Coderch 1945-

1976". Anton Capitel y Javier Ortega, arquitectos. Xarait ediciones, 1978.

Casa Ugalde: era un señor que subió al terreno, se sentó bajo un algarrobo y vio unas vistas que le gustaron una barbaridad. Entonces me encargó la casa para salvar esto y para disfrutarlo. De manera que es una casa que en lugar de tener una composición ortogonal u orto-lo-que-sea, su base es radial, con ángulos que conviene respetar. Ahora bien: ¿qué influencia tienen los años? Pues sí, tienen una influencia: que yo tenía que haber trabajado más para evitar algunos desórdenes gratuitos. Ya puestos a hacer, a menudo te pasas. Un poco más de orden y seriedad. Esto pasaría inapercibido para mucha gente.

Conversa de J.A. Coderch de Sentmenat amb E. Soria. Editorial Blume, Barcelona 1979.

La casa Ugalde de Caldetas, de Coderch y Valls, merece especial atención, como ambicioso esfuerzo para llegar aisladamente y en un solo acto a una excepcional interpretación personal de la arquitectura orgánica. Dejando para el futuro la justa valoración del experimento.

J. M. Sostres. Publicat al Suplement dels anys 1955-56 de l'Enciclopedia Universal Ilustrada. España-Calpe S.A.

La casa Ugalde, a Caldes d'Estrac, és

la més viva mostra d'aquesta maduresa adquirida a partir d'una culta interiorització de les dades de l'arquitectura popular mediterrània. Amb una composició extraordinàriament lliure tant en planta com en altura, l'edifici articula un sistema subtil d'espais que s'obren matisadament cap al paisatge marítim de l'exterior en una viva gradació de zones intermèdies. La incorporació d'elements naturals, d'arbres, dels desnivells del terreny, del moviment de les roques, dona un edifici d'una singularitat total i d'una riquesa tan espacial com plàstica no coneguda fins al moment.

Ignasi de Solà-Morales i Rubió. "L'Art Català Contemporani". Edicions Proa, Barcelona 1972.

A la casa Ugalde (1954), concebuda amb una inequívoca actitud de recuperació d'allò popular —tant en els aspectes formals específics com en els criteris compositiu—, la reducció de l'objecte als seus aspectes essencials, a les seves formes més abstractes, la converteixen en arquitectura irreplicable, fins i tot metodològicament singular, que no tracta tant d'adoctrinar com de verificar les possibilitats d'atendre a l'essencial per mitjà d'un procés de reducció que fa de l'obra el principi i la fi d'una poètica.

Helio Piñón. "Nacionalisme i Modernitat en l'Arquitectura Catalana Contemporània". Edicions 62, Barcelona 1980.

La Casa Ugalde: un arbre

Per XAVIER POUPLANA i VÍCTOR RAHOLA

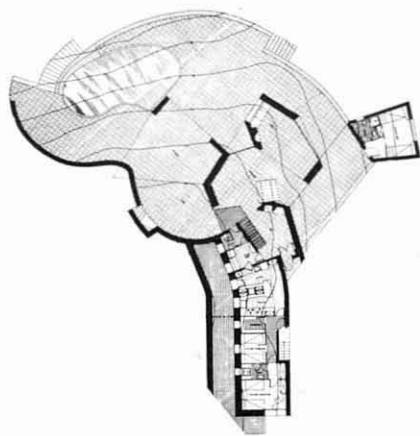
Trenta anys després d'haver estat construïda la casa Ugalde —malgrat la seva importància, prou reconeguda, per a la nostra història de l'Arquitectura— encara no ha estat objecte d'una anàlisi individualitzada que atengui la seva solitària singularitat.

La seva divulgació, certament profusa, s'ha fet sempre a partir de les mateixes enigmàtiques fotografies: portes pintades, transparències deduïbles mitjançant reflexos, cadires buides aparentment abandonades —que, casualment, estan estupendament col·locades per a la composició fotogràfica—, i aquell gos sense cap reflectit a la piscina. Fotografies de F. Català Roca, exposades amb una irònica sensibilitat metafísica que hem acabat per associar a l'arquitectura, fins al punt de poder llegir la planta de la casa Ugalde en termes surrealistes, igual que si es tractés del resultat d'una escriptura automàtica. En definitiva, com a quelcom inexplicable, més misteriós i suggestiu que no pas raonable.

La publicació prevista dels primers croquis i dibuixos del projecte, juntament amb unes noves fotografies de la casa —coincidint amb una recent visita que hi hem fet—, ens ofereix l'oportunitat de reflexionar sobre aquesta obra.

Coderch fa derivar la forma de la planta directament de les indicacions del propietari, el qual volia disfrutar d'unes excel·lents vistes del paisatge.

La primera reflexió obligada és la

manera com els autors accepten aquesta imposició, tot reduint la multiplicitat de sensacions pròpies de la natura a les simplement visuals, i encara, d'aquestes, a les llunyanes. Sembla com si s'haguessin proposat d'allunyar-se de la mateixa naturalesa tant com, en d'altres ocasions, havien intentat d'allunyar-se de la ciutat tradicional (el carrer corredor) i fins i tot de la racionalista (els blocs paral·lelepèdics aïllats). La natura queda reduïda a una imatge llunyana, fixa, com a teló de fons de l'escenari: la plataforma.

Però, la casa del senyor Ugalde, com és?, com ha estat ideada?

Coderch ens diu que la seva base és radial, amb angles que convé de respectar per tal de conservar les vistes

que agradaven al Senyor Ugalde quan es va asseure a sota el garrofer. I potser és veritat, perquè, d'entre els croquis de l'expedient, n'hi ha un per acotar la distància entre els arbres que hi havia, en el qual hi ha escrites anotacions sobre els angles visuals que proporcionen vistes estupendes.

Al primer croquis, sobre la plataforma, una corba, un abric, enfront de la línia corba, centralment, un traç divideix el pla. A una banda hi ha línies obliques, segons uns punts fixos: a l'altra, hi ha una ombra que tanca el pati i, al davant, un rectangle, una piscina. Interior i exterior, sense solució de continuïtat, es confonen dins el pla.

Als croquis posteriors, la plataforma artificial ja mostra clarament els seus límits. Es presenta com un territori desbrossat, domesticat, no solament controlat, sinó capaç, també, de controlar les seves relacions amb "allò altre", allò no controlat, tant si es tracta de la naturalesa com de la ciutat.

Aquesta plataforma és el territori del propietari, segons es dedueix de l'organització de l'edifici. Només l'ocupen les seves pròpies dependències, mentre que la resta indica, amb la seva disposició, com s'hi subordina.

Si analitzem els croquis amb els quals es va iniciar el projecte, observem com l'ala de serveis i la cambra dels convidats són ja definitivament situades fora del territori.

A la primera planta dibuixada, ja veiem l'ala de serveis amb una forma completament definida que romandrà inalterada fins a la seva construcció. Sembla com si l'ala de serveis només hagués d'entrar en contacte amb l'esplanada per a dues missions explícites: controlar-ne l'accés i servir el menjar a l'amo. La seva organització lineal no té cap altre valor que el mur que guia l'accés per a la composició de l'edifici. Els seus espais interiors són estrictament funcionals i a llurs habitants no se'ls concedeix cap opció de detenir-se en llur feina per observar les estupendes vistes¹.

Quelcom similar a això que hem exposat sobre el servei podria argumentar-se sobre la cambra dels convidats, situada també fora de la plataforma, però educadament al davant, com cedint-li el pas cap a les bones vistes. Si bé aquesta cambra mereix més atenció en el desenvolupament del projecte —potser per la seva posició preferent o pel presumible rang dels seus usuaris—, de manera que, d'una posició inferior amb accés marginal, passarà a situar-se al mateix nivell de la plataforma i a tenir-hi accés des de dins mateix.

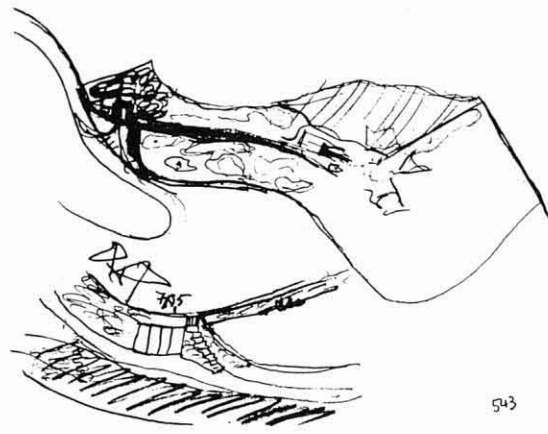
I quin és el cos central de l'edifici?

El retolat "1er croquis casa Eustaquí Ugalde", l'únic alçat que ens mostra és el del dormitori principal. La cambra del propietari apareix com un volum suspès a l'aire, totalment aïllat, i només està connectat a la resta de l'edifici per una cara. Ocupa el lloc més privilegiat del solar i està levitant damunt el territori definit per la plataforma, sense entrar-hi en contacte. Al dormitori, uns grans finestrals, orientats vers l'est i el sud permeten al Sr. Ugalde de gaudir de les seves vistes des del llit mateix.

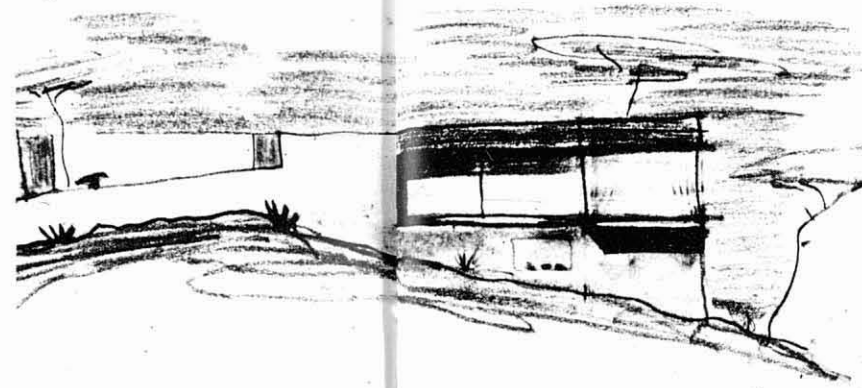
Aquest dormitori, el nucli més íntim de la casa, amb la seva posició aparentment perifèrica, és ben bé al bell centre de la plataforma com si fos un niu en un arbre. Com a element central, el dormitori principal, des de l'aire i sense tocar-la, organitza la plataforma, perquè, com si fos la capçada d'un arbre, projecta una taca d'ombra que divideix el territori en diverses zones: al davant, sobre el terraplè, l'esplanada mirador; darrera el terrabuit, que ens abriga enfonsant-nos dins les entranyes de la terra. Al mig, l'ombra del porxo separa les zones que acabem d'esmentar. A un cantó, la piscina; a l'altre, un laberint.

Però la característica d'aquesta zonificació des de l'aire és que no hi ha res que en trenqui la continuïtat ni la isotropia de la plataforma. El seu paviment evita, amb el seu aparell, que s'hi marqui cap direcció preferent, de la mateixa manera que tampoc no ho fa el fet de quedar interromput per la piscina, la qual reproduceix homotèticament la forma inicial de l'esplanada.

La plataforma, amb el fons de vistes llunyanes —insistim—, és com un escenari (la boca del qual seria la terrassa de la façana oest) damunt el que tot, per material i real que sigui,

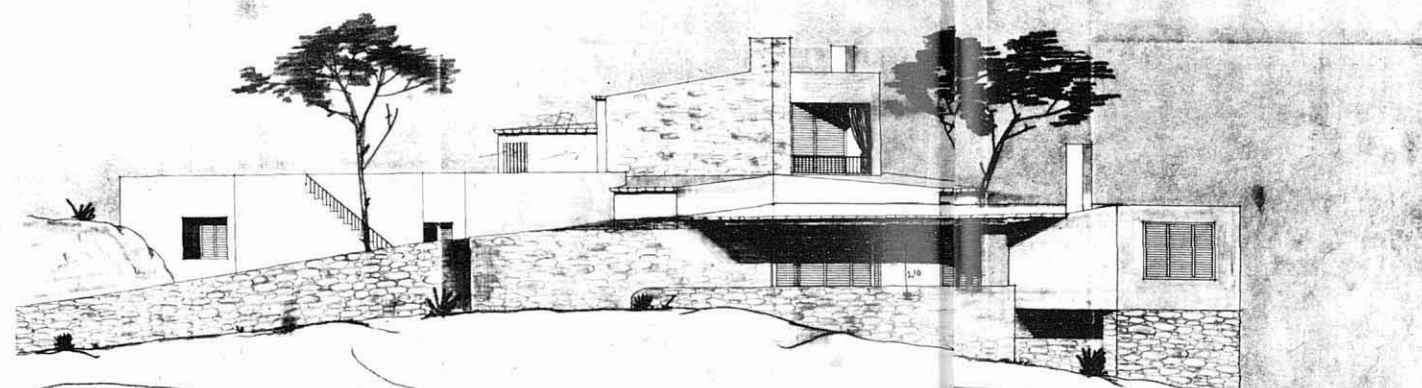
"... En un primer esbós, quan el territori encara no estava limitat, ja hi apareix subratllat el camí que, a manera de cordó umbilical, manté unida la casa a la metròpoli."

543

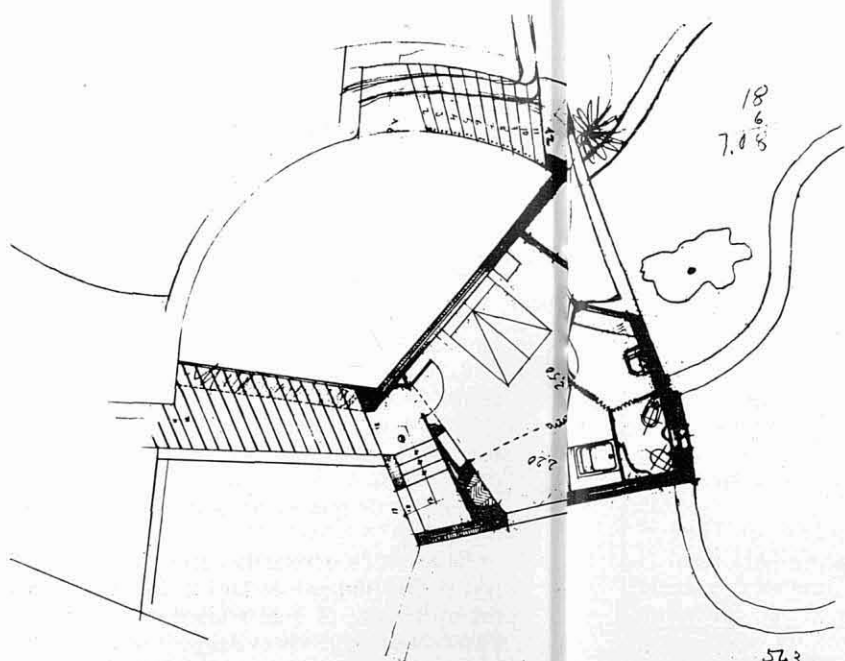

543

FACHADA OESTE

Façana oest: variacions produïdes a mida que se li van afegint peces a la planta pis.

543

"Al dormitori, uns grans finestrals orientats vers l'est i el sud, permeten al Sr. Ugalde gaudir de les seves vistes des del llit mateix."

es redueix a la seva imatge, esdevé el primer pla d'aquesta foto panoràmica fixa que és l'horitzó.

Els materials naturals, que utilitzats popularment construeixen objectes reals, aquí regeneren ens abstractes, somnis de la raó. I en aquesta transsubstanciació radical, precisament, gran part de l'atractiu de l'obra.

L'explicació és massa fàcil per no haver estat advertida anteriorment. Recolzat damunt la plataforma no hi ha cap volum edificat, no hi ha cap cos tancat, només mamparas que, tot i essent de pedra, estan en moviment, girant i desplaçant-se, seguint els ulls del propietari per tal d'evitar en tot moment d'amagar-li les estupendes vistes. I aquesta desmaterialització es reforça, precisament, gràcies a un altre material: la calç, que ho unifica tot.

Com s'hi arriba, com es pot accedir a la casa?

En un primer esbós, quan el territori encara no estava limitat, ja hi apareix subratllat el camí que, a manera de cordó umbilical, manté unida la casa a la metròpoli. Si avancem per aquest camí, protegit mitjançant murets, a l'esquerra ens tanca el pas un mur gruixut que només l'interromp una escala excavada en ell mateix, com si ens volgués indicar l'espessor, al mateix instant en què, a la dreta, s'aixeca un altre muret per tancar-nos les vistes a mesura que avancem. Al final, "como en un encierro", se'ns ensenya l'única sortida: una porta de dimensions reduïdes, delimitada per la proximitat dels murs, un ràfec i l'inici d'un paviment. L'espai és angost i d'una sobrietat monacal. Allí hi ha només els materials essencials —tots extrets de l'arquitectura popular— amb els quals està construïda la casa: la pedra, l'arrebossat, la calç, la rajola fina i la fusta.

Truquem. La porta s'obre cap enfora i ens hem d'apartar. Quan tornem a treure el cap, ens sorprèn, per inesperat, un gran llindar amb les seves dues portes obertes de bat a bat. Hi penetrem, guiats pel mur exterior que, de cop i volta, gira i ens barra el pas, tot oferint-nos la calor d'una llar de foc. Després, el mur s'interromp bruscament davant d'una escala de pedra massissa, formant entre els dos una nova estreta que fixa la frontera entre aquesta zona franca i el territori de la propietat.

La continuïtat del paviment ens invita a travessar aquest mur virtual. A l'altra banda, ens sobta la sensació d'estar mirant amb els ulls del propietari. Ell és qui ha disposat les mampares com a objectius angulars d'una cambra fotogràfica, enfocats fixament cap a les seves vistes preferides.

Des de dins de la sala, a l'esquerra, veiem com, a fora, el mur serpentejant continua delimitant el territori. Cap al cantó oposat, el sostre més baix defineix un ambient més íntim, on tot està disposat en funció del punt en el qual el propietari, assegut al seu sofà, pot reconfortar-se amb l'escalfor de la llar de foc, llegir amb la llum que entra pel finestral poste-

rior, esperar i rebre les visites, contemplar les vistes i ésser a la vora i estar atent a l'estada dels seus hostes.

A l'altre extrem de la sala, sobre el mural, un pla gairebé geomètric per la seva minsa espessor, reclama la nostra atenció. Es com una safata penjada del sostre amb fils d'acer.

Però la nostra estranyesa en contemplar-la s'esvaeix quan, després d'una fàcil recerca, estem en condicions de reconstruir el problema en els termes que el degueren plantejar els seus autors. El dormitori principal, per tancar el pati i zonificar la plataforma, havia d'alçar-se només l'imprescindible de terra per tal de fer transitable el porxo —és a dir, a 2.10 m.—, mentre que el menjador, com a sala principal de la casa, havia de ser un espai més alt de sostre. L'escala d'accés a la planta superior s'havia d'iniciar al vestíbul. El pas, per tant, havia d'atravessar la sala, sense interrompre, però, la seva unitat espacial.

Plantejat d'aquesta manera, la solució adoptada es presenta com una deducció lògica d'una solidesa inqüestionable.

De la mateixa manera, sigui on sigui que detinguem la mirada i de seguida que hi prestem atenció, ben aviat hi descobrirem la mà de l'arquitecte. Res s'ha deixat a l'atzar ni a la rutina.

El procés del projecte, avançant continuament des del general al particular, no es deté davant de cap obstacle. Aquells problemes que no es puguin resoldre a nivell espacial o volumètric es resoldran mitjançant el disseny dels elements o, si no, en darrera instància, mitjançant els detalls de lliuraments i acabats.

Aquesta total confiança en un mètode de disseny, que va obtenint la forma com si s'anés lliurant feina, mitjançant contínues aproximacions, en un empait constant i pacient que va cercant la presa, sense atacar-la frontalment, tot esperant que el seu mateix cansament acabi per rendir-la, produeix una forma rica en incidents, en escaramusses, i en la qual cada detall té la seva pròpia història, el seu propi procés particular de disseny, separat d'allò que ha donat forma als elements veïns.

De la mateixa manera que totes les branques d'un arbre provenen d'un sol tronc, també aquí totes les formes surten, al cap i a la fi, de la solució del problema inicialment plantejat. Però no ho fan de manera uniforme i directa, sinó mediatitzada i jeràrquica.

(1) Que aquesta ala de servei havia d'estar completament aïllada de la casa del propietari es pot deduir de la nota sobre la planta pis, en la qual els autors expressen com és de forçada la solució atesa l'addició de dos dormitoris més dels previstos, que se sobreposen a les dependències del servei.

(Revista Nacional de Arquitectura, núm. 114/desembre de 1953).

Anex: Les vicissituds que s'esdevingueren en la construcció d'aquests dormitoris, la qual es va demorar durant uns quants anys, expliquen en part la multiplicitat de les plantes distintes publicades, i resol l'enigma de la porta pintada.